

# คิดนอกกรอบ

## Think Out of the Box

ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย

### พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย Informal Learning Space

หลายคนอาจมีมุมมองความคิดที่ว่าความสำเร็จของคนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการเรียนรู้ที่เป็นระบบ หรือถูกบ่มเพาะให้มั่งคั่งความรู้ที่สมบูรณ์จากกระบวนการที่ถูกจัดสรรในรูปแบบห้องเรียนหรือสถานศึกษา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วนั้นการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ทุกเวลาอย่างไร้ขอบเขต ยกตัวอย่างเช่น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ เซอร์ไอแซค นิวตันค้นพบเรื่องแรงโน้มถ่วงใต้ต้นแอปเปิ้ล หรือแม้แต่กาลิเลโอก็ค้นพบว่าโลกใบนี้ไม่ได้แบนเพียงเพราะจากการเดิน สิ่งเหล่านี้สะท้อนได้อย่างชัดเจนว่าห้องเรียนที่แท้จริงของมนุษย์คือสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราที่คอยเกื้อหนุนให้มนุษย์เกิดประสบการณ์ที่หลากหลาย ส่งผลต่อการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในหลากหลายมิติ โดยเราอาจเรียกห้องเรียนประเภทนี้ว่าเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning Space)

จากการวิจัยของชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2558) พบว่า พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning Space) ได้แก่ สถานที่ อาณาบริเวณ สิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ใด ๆ ทั้งในโลกแห่งความเป็นจริงและโลกเสมือนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่บุคคลสามารถเข้าถึงเพื่อแสวงหาความรู้ตามความต้องการอย่างเป็นอิสระตามความพึงพอใจ เช่นเดียวกับทัศนะของ Uskov, Howlett & Jain (2015) ที่มุมมองคล้ายกันว่าพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องเป็นพื้นที่ที่บุคคลมีเสรีภาพในการเรียนรู้ตามเป้าหมายของตนเอง แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ หรือที่เรียกว่า “Interaction” กับสิ่งอื่น ๆ รอบตัวโดยใช้ประสาทสัมผัสส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิ การมองเห็น การสัมผัส การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส เป็นต้น ทั้งนี้คำว่า Informal Learning Space กับ Learning Space นั้นหากมองเพียงผิวเผินอาจเข้าใจได้ว่ามีนิยามที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน แต่หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่า Learning Space พยายามที่จะอธิบายให้เห็นภาพเชิงพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด ชุมชนออนไลน์บนอินเทอร์เน็ต แต่ในขณะที่ Informal Learning Space

นั้นไม่ได้ให้ความสำคัญในเชิงตัวพื้นที่ที่จับต้องได้ แต่มุ่งเน้นที่การเกิดการเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสหรือการสร้างปฏิสัมพันธ์เป็นหลัก ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้บนพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายย่อมเกิดขึ้นได้ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะอยู่ในร้านอาหาร ตลาด โรงภาพยนตร์ พิพิธภัณฑ์ สนามเด็กเล่น หรือแม้แต่บนท้องถนนการเรียนรู้ก็เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ก็ไม่ต่างจากเหรียญที่มีสองด้านหรือดาบที่มีสองคม กล่าวคือ มีทั้งมุมที่สร้างคุณประโยชน์และมีมุมที่พร้อมสร้างโทษที่อาจส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึงคุณลักษณะของพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายให้ถ่องแท้มากขึ้น โดยจากการสังเคราะห์ข้อมูลความรู้จากนักวิชาการและนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศสามารถสรุปคุณลักษณะของพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ได้ ดังนี้ (บุษกร รมยานนท์, 2557; ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, 2558; Riddle & Souter, 2012; Ben, 2015)

### 1. นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการของบุคคล

พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายที่ทรงคุณค่าจะต้องสามารถทำให้ผู้เรียนรู้ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ และความปรารถนาส่วนบุคคล ทั้งนี้บุคคลที่มีเป้าหมายการเรียนรู้เดียวกัน อาจใช้พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายที่แตกต่างกันได้ อาทิ นาย ก และนาย ข ต่างต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย โดยนาย ก เลือกเรียนรู้จากการค้นหาข้อมูลความรู้บนฐานข้อมูลออนไลน์ ในขณะที่นาย ข เลือกที่จะไปเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น

### 2. คงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคล

อัตลักษณ์ของบุคคลถูกสร้างขึ้นผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายที่ได้นั้นการปะทะสังสรรค์ที่เกิดขึ้นต้องไม่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าคุณค่าในตัวเองสูญเสียบ้างแต่ควรจะต้องมีความปลอดภัยและสามารถสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้กล้าที่จะแสดงออกในการเรียนรู้อย่างอิสระ โดยไม่ขัดขวางความคิด ความเชื่อ หรือโน้มน้าวชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ในทางที่ผิด แต่สามารถที่จะกระตุ้นให้เกิดความสงสัยใคร่รู้ที่อาจนำไปสู่การค้นหาความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ได้ ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปให้ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ

### 3. มีความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

คำว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ พื้นที่ที่มีกลุ่มบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ในประเด็นการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายใกล้เคียงกัน เช่น กลุ่มรักการทำอาหารรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนสูตรในการปรับปรุงเมนูอาหาร กลุ่มรักธรรมชาติรวมตัวกันเพื่อทำโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการรวมกลุ่มกันบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ในลักษณะของเพจก็จัดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ ซึ่งการรวมตัวกันบนพื้นที่การเรียนรู้ตามอรรถาธิบายใน

ลักษณะดังกล่าวนี้สามารถนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อตัวบุคคล ชุมชน และสังคมได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนั้น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ยังเป็นพื้นที่ของการหมุนเวียนของข้อมูลข่าวสารสาระประโยชน์ใหม่ ๆ ที่สนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ตลอดเวลา

#### 4. ยืดหยุ่นและไม่มีข้อจำกัดทางด้านเวลา

ความยืดหยุ่นทางด้านเวลาจัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ตามอริยาศัย เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามที่ตนเองสะดวก โดยลดช่องว่างของการปิดกั้นการเรียนรู้ให้น้อยลง และสามารถเลือกใช้พื้นที่ในการเรียนรู้อย่างอิสระโดยไม่เกิดความวิตกกังวล ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าพื้นที่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นตัวอย่างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอริยาศัยได้ดีที่สุดเพราะเป็นช่องทางที่เปิดกว้างให้เข้าถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

#### 5. มีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

คำว่าบรรยากาศแห่งการเรียนรู้สามารถมองได้ 3 นัย คือ บรรยากาศทางกายภาพ บรรยากาศทางจิตวิทยา และบรรยากาศทางสังคม โดยบรรยากาศทางกายภาพมองการจัดการด้านวัตถุให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด น่าดู มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี อาทิ การจัดโต๊ะเก้าอี้ การจัดแสงให้เหมาะสมกับการมองเห็น การเปิดหน้าต่างให้มีอากาศถ่ายเท การจัดป้ายอำนวยความสะดวก การตกแต่งสถานที่ด้วยต้นไม้หรือดอกไม้ เป็นต้น ส่วนบรรยากาศด้านจิตวิทยานั้นจะคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ ซึ่งบรรยากาศทางจิตวิทยาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีนั้น จะต้องเปี่ยมไปด้วยความสุข ความอบอุ่น มีความเป็นกันเอง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และมีความเป็นมิตร สำหรับบรรยากาศทางสังคมนั้นเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือ การสร้างความเข้มแข็งในชุมชน สังคม ก่อให้เกิดความเสมอภาคและสัมพันธภาพที่ดีในการเรียนรู้

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้วนั้น พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอริยาศัย คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวเราอยู่ตลอดเวลา เป็นกลไกที่ทำให้บุคคลเกิดประสบการณ์และได้รับความรู้จากการเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งบางครั้งเกิดขึ้นตามความต้องการของบุคคล แต่บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจหรือที่เรียกว่าเป็นการเรียนรู้โดยบังเอิญ (Incidental Learning) ซึ่งก่อให้เกิดประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต หรืออาจกล่าวได้ว่าพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอริยาศัย (Informal Learning Space) เป็นห้องเรียนที่แท้จริงซึ่งไม่จำเป็นต้องมีโต๊ะ เก้าอี้ ประตู หน้าต่าง และไม่ต้องมีฝาผนังหรือกำแพงกัน แต่เป็นห้องเรียนที่อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ที่พร้อมสร้างโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องเป็นห้องเรียนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง

## รายการอ้างอิง

- บุษกร รมยานนท์. (2557). *การออกแบบพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ด้วยตนเองในมหาวิทยาลัย*. Retrieved from <http://www.tds.tu.ac.th/jars/download/jars/v12-11/02%20Burakorn%20Romyanond.pdf>
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2558). *การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฌีบัณฑิต). สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- Riddle, D., Souter, K. (2012). Designing informal learning spaces using student perspectives. *Journal of Learning Spaces*, 1(2), 282-287.
- Ben. (2015). *Informal learning space-make better use of your space*. Retrieved from <http://educationspaceconsultancy.com/turning-dead-space-into-informal-learning-space/>
- Uskov, V., Howlett, R. & Jain, L. (2015). *Smart education and smart e-learning*. Switzerland: Springer International Publishing.